

П.В. МАКСИМЕНКО
Київська гімназія № 167

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР В СИСТЕМІ ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті досліджується функціональний аспект такого методичного прийому навчання іноземній мові як рольова гра, розглядається роль педагога в їх підготовці, проведенні та підведенні підсумків. Доведено, що рольова гра посідає провідне місце в інтенсивному вивченні іноземної мови, тому що задіює одразу кілька механізмів покращення іншомовної комунікації.

Ключові слова: методичні аспекти, рольові ігри, інтенсивне навчання, німецька мова.

Постановка проблеми. Сучасна шкільна педагогіка відчутно оновлюється, поживляються методичні пошуки, науково обґрунтовуються ті засоби, які, здавалося б, вже стали звичними для використання. Проте дискусійним залишається проблема, що є пріоритетним для навчання іноземній мові: теоретичні знання чи аспект спілкування. Преважно досвідчені педагоги знаходять розумний компроміс між вимогами дидактичних настанов та учнівською вмотивованістю щодо можливості спілкуватися іноземною мовою в перспективі. Зрозуміло, що досягти високого рівня комунікативної компетенції в німецькій мові, не перебуваючи серед її носіїв, якщо не неможливо, то, принаймні, досить складно.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання, порушені в статті, є актуальними, тому що важливим завданням вчителя є створення на уроці іноземної мови реальних і уявлених ситуацій спілкування, використовуючи для цього різні прийоми роботи, одним з яких є рольова гра.

Тенденція дослідження цього виду роботи з'являється вже у 1950-х роках ХХ століття, коли провідні методисти та психологи, по суті, формували наукову базу вивчення іноземної мови в середній школі. Переважно науковці оцінюють рольові ігри позитивно, вбачаючи в них велику практичну користь, що доводиться результатами праць В.А. Артемова [1], О. А. Колесникової [11], М.А. Люшера [12].

Гра як феномен культури навчає, виховує, розвиває, соціалізує, розважає, дає можливість створити сприятливу емоційну атмосферу. К.Д.Ушинський (1824 – 1871), автор теорії духовного розвитку дитини у грі, уперше висунув ідею про використання гри в загальній системі виховання, у справі підготовки дитини через гру до трудової діяльності, стверджуючи, що у грі об'єднуються одночасне прагнення, відчуття і уявлення [18, с. 216]. За визначенням сучасного російського методиста, “ гра – це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, у якому складається й удосконалюється самоврядування поведінкою” [16, с. 99].

Метою даної статті є розкриття значення рольової гри на уроці іноземної мови не тільки як засобу стимулювання процесу навчання, його оптимізації, але й як важливого аспекту психологічного комфорту і зняття розумової перенапруги учнів.

Викладання матеріалу і результаті. Рольова гра як один з різновидів гри взагалі – специфічний спосіб пізнання людиною навколишньої дійсності, один із найдоступніших шляхів до оволодіння знаннями, уміннями, навичками. Необхідність раціональної побудови, організації і застосування рольових ігор у процесі навчання і виховання школярів засобами іноземної мови вимагає ретельного і детального вивчення цього питання, що вмотивовує доцільність нашої статті.

В.М.Філатов, досліджуючи методологічну типологію рольових ігор, виокремлює їх чотири головні риси, на його думку це:

1. Вільна розвиваюча діяльність, що починається лише за бажанням дитини, заради задоволення від самого процесу діяльності (процедурне задоволення).

2.Творчий, значною мірою імпровізаційний, дуже активний характер цієї діяльності («поле творчості»).

3.Емоційна піднесеність діяльності, емоційна напруга.

4.Наявність прямих чи непрямих правил, що відбивають зміст гри, логічну послідовність її розвитку [19, с. 42].

Істотною перевагою рольової гри перед іншими формами навчання є стовідсоткова зайнятість учнів, а також концентрація уваги учасників протягом усієї гри.

Хотілося б переконати вчителів-практиків, що правильно організована рольова гра на уроці – зовсім не втрача часу, вона не тільки надає максимум задоволення дитині, але при методично правильному застосуванні може стати могутнім засобом його розвитку, засобом формування повноцінної особистості, що доводять новітні дослідження з методики навчання іноземним мовам [3, с. 132].

У тому випадку, коли педагог вважає своєю метою не лише навчання своїх учнів іноземній мові, але і їхнє виховання, то рольова гра – саме той прийом, за допомогою якого можна скласти об'єктивну думку про загальну обстановку в мікрогрупі, в класі. Вчитель відмовляється від своєї традиційної ролі контролера і керівника, тому атмосфера в групі залежить у більшій мері від самих учнів.

Є.Пассов, формулюючи вимоги до рольової гри, зазначає, що гра повинна стимулювати мотивацію навчання, викликати в школярів інтерес і бажання гарне виконати завдання, її варто проводити на основі ситуації, адекватної реальної ситуації спілкування. Окрім того, рольову гру потрібно добре підготувати і чітко організувати з погляду як змісту, так і форми. Для успішності реалізації рольова гра повинна бути прийнята всією групою, вона неодмінно проводиться в доброзичливій, творчій атмосфері, викликає в школярів почуття задоволення, радості; гра організовується таким чином, щоб учні могли в активно спілкуватися, з максимальною ефективністю використовуючи мовний матеріал, що відпрацьовується [14, с. 31].

Учитель неодмінно повинен вірити у ефективність рольової гри. Роль вчителя в процесі підготовки і проведення гри постійно змінюється. Існує думка, що невеликі рольові ігри варто вводити в навчальний процес уже на початковій стадії роботи над темою, щоб учні звикали до цього виду роботи поступово, тому що в іншому випадку від ігор не вдається домогтися бажаних результатів через бар'єр, що виникає при незвичній формі спілкування, характерної для рольової гри [1, с. 125].

Якщо на початковій стадії роботи вчитель активно контролює діяльність учнів, то поступово він стає лише спостерігачем, особливо якщо врахувати, що більшість авторів вважає за доцільне проводити гру на заключному етапі роботи над темою, оскільки не всі учні можуть вільно імпровізувати в рольовій грі без попередньої підготовки, так, Т.Олейник вважає, що: "У процесі рольової гри відбувається одночасне удосконалення і розвиток навичок у використанні мовного матеріалу, але це на даному етапі периферійна задача, головне – це спілкування, мотивоване ситуацією і роллю. Тому рольовій грі варто відводити місце на завершальному етапі роботи над темою" [15, с. 25]. Ми також вважаємо, що вчителю доцільніше проводити рольову гру на завершальному етапі роботи над темою при закріпленні мовних навичок і умінь.

Структуру рольової гри складають такі компоненти:

- ролі;
- ситуація;
- рольові дії [14, с. 68].

Стосовно першого компоненту, відзначимо, що ролі, які виконують учні на уроці, можуть бути соціальними і міжособистісними. Перші обумовлені місцем індивіда в системі об'єктивних соціальних відносин (професійні, соціально-демографічні), другі визначаються місцем індивіда в системі міжособистісних відносин (лідер, друг, суперник і ін.). Підбір ролей у грі повинний здійснюватися таким чином, щоб формувати в школярів активну

життєву позицію, кращі людські якості особистості. Відповідно до класифікації Г.А.Китайгородської та В.А.Бухбіндера, ролі можуть бути поділені на наступні групи:

1. Статусні ролі, що не мають особистісних характеристик і діють в стандартних ситуаціях повсякденного життя (наприклад, професійна роль).

2. Позиційні ролі: звичайно кодовані правилами, що визначають деяку позицію в суспільстві, зокрема, сімейний стан, стать, вік, особисті якості [10, с. 114].

Наприклад: “На вулиці холодно, йде сніг, а шестикласниця Ганна збирається йти погуляти без теплого шарфа і рукавичок. Члени родини (дідусь, старший брат і батьки) намагаються переконати дівчинку одягтися тепліше”.

3. Ситуативні ролі, представлені у виді фіксованих стандартів поведінки і діяльності, для програвання яких досить бути короткочасним учасником ситуації спілкування: роль гостя, туриста, пішохода та інші. Вони переважають в процесі навчання іноземній мові у молодшому шкільному та дошкільному віці [20, с. 43].

Другий компонент рольової гри – вихідна ситуація – виступає як спосіб її організації. При створенні ситуації необхідно враховувати й обставини реальної дійсності, і взаємини комунікантів.

Розрізняють наступні компоненти ситуації:

- 1) суб'єкт;
- 2) об'єкт (предмет розмови);
- 3) ставлення суб'єкта до предмета розмови, умови мовленнєвого акта.

Третій компонент рольової гри - рольові дії, що виконують учні, граючи визначену роль. Рольові дії як різновид ігрових дій органічно зв'язані з характером ролі і включають вербальні і невербальні дії, використання різноманітного реквізиту.

Рольова гра може зображувати елементарний комунікативний акт (покупка, привітання, знайомство) і складний комунікативний акт, що складається із серії елементарних актів (вибір маршруту подорожі у бюро подорожей, у залізничній касі) [20, с. 43].

Найбільш розповсюджені форми рольових ігор: презентація, інтерв'ю, заочна подорож, прес-конференція, круглий стіл, телеміст, екскурсія, казка, репортаж, клуб по інтересах.

Підготовка до гри здійснюється завчасно, із самого початку вивчення теми. У ході роботи по підготовці до рольової гри програватимуться мікроситуації, невеликі сценки, розігруються діалоги. Дуже часто підготовка починається з вступної бесіди.

Продумуючи рольову гру, вчитель повинен враховувати, що ситуація повинна бути найбільш наближеною до життя. У ситуації необхідно дати зведення про соціальні взаємини партнерів, наприклад, офіційні, неофіційні). Ролі, обрані учнями, повинні найбільшою мірою підходити даної ситуації.

Опис ролі дається в рольовій картці, при цьому інформація може бути представлена детально: характеристики індивідууму (добрий, чесний, ледачий та ін.), його життєвий досвід, про звички, захоплення і т.п. Однак інформація не повинна викладатися занадто докладно, тому що в цьому випадку учасник гри позбавляється можливості виявити свою творчість. Опис може бути коротким, щоб учень міг “ додумати ” образ персонажа, роль якого він буде виконувати. Учням потрібно дати час, щоб вони ввійшли в роль. Учасники рольової гри повинні враховувати наявність різних рольових цілей (якщо касир продає квиток покупцю, то покупець не тільки купує квиток, але і запитує необхідну інформацію, а також відраховує гроші, довідується про багаж і т.д.).

Учасники рольової гри не повинні діяти індивідуально, а тільки колективно, репліки одного повинні викликати відповідну реакцію іншого, а за реакцією відбувається дія партнера. У всього колективу повинна бути загальна мета. Учасники гри приходять до власного рішення, підказаного ситуацією і думками самого учня.

Кожен учасник гри, в залежності від виконання заданої ролі, оцінюється або експертом з числа самих учасників, або ж викладачем. Тому обов'язкова наявність системи

групового й індивідуального оцінювання діяльності учасників гри. Створення доброзичливої атмосфери також є неодмінною умовою проведення рольової гри.

Учитель повинен намагатися передбачати можливі типові помилки учнів у ході рольової гри, і попередити їх, продумавши попередні вправи на використання визначених граматичних структур, лексичних одиниць, що обов'язково будуть використовуватися в рольовій грі.

Педагогу, що включив рольову гру в практику своєї роботи, варто віддати перевагу таким видам роботи, як діалоги (драматизація, подання нового матеріалу у формі мікродіалогів), зображення (один учасник за допомогою жестів зображує яке-небудь слово, вираження чи дію, а інші повинні угадати і прокоментувати його дії). Зображення сприяє руйнуванню психологічних бар'єрів, що внаслідок цього позитивно позначиться на проведенні рольових ігор [21, с. 15].

Окремим етапом роботи вчителя є підготовка до гри, що може тривати від декількох уроків (з моменту роздачі карток з ролями), до декількох тижнів, у залежності від рівня підготовки учнів. Виконавши необхідну підготовчу роботу, учитель може приступити безпосередньо до організації рольової гри, він повинен чітко сформулювати ситуацію, змалювати функціональну спрямованість кожної ролі.

У залежності від успішності оволодіння іноземною мовою, науковці вказують, що ігрове спілкування може носити репродуктивний, напівтворчий і творчий характер [10, с. 111]. Репродуктивний спосіб мовленнєвого спілкування використовується учнями з низьким рівнем навченості іноземної мови. Їхня задача полягає в тому, щоб відтворити в ігрових обставинах текст-зразок. Учні з середнім рівнем навченості пропонується самостійно включити в текст-зразок додаткові елементи, наприклад, змінити послідовність реплік. Спілкування школярів високого рівня володіння мовою – більш творче, у ньому виявляється ініціатива учасників гри, їхня здатність до самостійності в іншомовній мовленнєвій діяльності.

Регулярна організація рольової гри на уроках іноземної мови дозволяє поступово підвищувати рівень навченості школярів. У процесі гри вчитель іноді може взяти собі якусь роль, але не головну, щоб гра не перетворилася в традиційну форму роботи під його керівництвом. Звичайно, вчитель бере собі ролі лише на початку, коли школярі ще не освоїли даний вид роботи. Надалі необхідність у цьому відпадає. У процесі гри сильні учні допомагають слабким. Учитель же керує процесом спілкування: переходить від групи до групи, допомагаючи учням, що цього потребують, вносить необхідні корективи в роботу, фіксує помилки, щоб після рольової чи гри на наступному уроці приступити до роботи над ними.

У ході гри учителю варто бути дуже тактовним і не полишати цього виду роботи, якщо він одразу не розкриється вповні, коли хтось з учнів не приймає активної участі в грі. Якщо гра викликає емоційне перевантаження учнів, вони можуть перейти на рідну мову. До невеликого “вторгнення” рідної мови варто ставитися терпимо, якщо це сприяє просуванню гри.

Ефективність рольової гри як методичного прийому навчання підвищується, якщо вчитель правильно визначає тривалість мовленнєвого спілкування учасників. За даними досліджень, тривалість оптимальної працездатності у спілкуванні семикласників – до десяти хвилин, а дев'ятикласників і старших – до п'ятнадцяти хвилин [12, с. 58].

Тому на кожен етап гри вчитель має установити ліміт часу і дотримуватися його на кожному етапі. Також учитель завжди повинен продумувати наступні види діяльності для тих груп або пар, що закінчують гру раніше за інших.

Недоцільно проводити аналіз помилок відразу по закінченні гри. Коли гра закінчиться, бажано провести обговорення, з'ясувати, що учні вважають удалим, а що – ні. Обговорюючи проведену гру, оцінюючи участь у ній школярів, учителю варто бути дуже тактовним, особливо при оцінці результатів першої рольової гри. Негативна оцінка

діяльності її учасників неминуче приведе до зниження активності. Бажано почати обговорення результатів гри з удалих моментів і лише потім перейти до недоліків.

Помилки є невід'ємною частиною процесу навчання мові, і можливість вільно робити помилки на уроці скоріше сприяє навчанню, ніж стримує його. Помилки поступово зникають у міру того, як учні стають більш компетентними й упевненими в собі. При роботі над помилками дуже важливо змусити учнів самим дати правильний варіант фрази чи слова, у якому були допущені помилки, написати їх на дошці і супроводити їх коректуючими вправами, що могли б найкраще сприяти відпрацюванню правильного варіанта самими учнями.

В оптимальному випадку, учитель записує всю гру на магнітофонну стрічку – так жодна помилка не буде пропущена. Якщо вчитель не має достатніх технічних засобів, то йому доведеться запам'ятовувати помилки або записувати їх в зошиті, не перериваючи гри і не перебиваючи її учасників.

Отже, рольова гра допомагає спілкуванню, сприяє передачі накопиченого досвіду, одержанню нових знань, правильній оцінці вчинків, розвитку комунікативних навичок людини, її сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, емоцій, таких рис, як колективізм, активність, дисциплінованість, спостережливість, уважність. Крім того, що рольові ігри мають значну методичну цінність, вони дуже цікаві як учителю, так і учню.

Використання таких ігор мають наступні позитивні сторони:

- учень засвоює досвід, який можна отримати завдяки рольовій грі, за допомогою такої гри ефективно розвиваються навички мовлення;
- рольові ігри дають можливість потрапляти в такі ситуації, в яких від них вимагається використовувати і розвивати ті форми мови, які необхідні для покращення суспільних взаємовідносин, але які так часто не беруться до уваги нашими програмами по вивченню іноземної мови;
- рольові ігри додають багатьом сором'язливим учням впевненості у собі;
- вони мають велику методичну цінність, оскільки проводити рольові ігри весело і цікаво як учням так і вчителям; коли учні починають розуміти що від них очікують, вони цілковито поринають у гру, використовуючи свою уяву і тим самим, насолоджуються цим процесом;
- рольова гра – це одна із складових частин комунікативних прийомів навчання іноземній мові.

Висновки. Рольова гра додає навчальному спілкуванню комунікативну спрямованість, зміцнює мотивацію вивчення іноземної мови і значно підвищує якість оволодіння їм, має великі можливості в практичному, освітньому і виховному відношеннях.

Рольова гра – потужний фактор психологічної адаптації дитини в новому мовному просторі, що може вирішити проблему природного ненасильницького впровадження іноземної мови у світ дитини. Результати навчання доводять, що застосування рольової гри на уроках іноземної мови сприяє позитивним змінам у мовленні учнів як у якісному відношенні (розмаїтість діалогічних едностей, ініціативність мовних партнерів, емоційність висловлення), так і в кількісному (правильність мови, обсяг висловлення, темп мовлення). Завдання педагога полягає в тому, щоб знайти максимум педагогічних ситуацій, у яких може бути реалізоване прагнення дитини до активної пізнавальної діяльності. Педагог повинен постійно удосконалювати процес навчання, що дозволяє дітям ефективно і якісно засвоювати програмний матеріал. Тому так важливо використовувати рольові ігри на уроках.

Література

1. Артемов В. А. Психология обучения иностранным языкам: Учеб. пособие. – М.: Просвещение, 1983. – 222 с.
2. Бех П. О., Биркун Л. В. Концепція викладання іноземних мов в Україні // Іноземні мови. – 1996. - № 2. – С. 3-8.
3. Бим И. Л. Методика обучения иностранным языкам. - М.: Высшая школа, 1991. – 319 с.

4. Близнюк О. І., Панова Л. С. Ігри у навчанні іноземних мов: Посібник для вчителів. – К.: Освіта, 1997. – 64 с.
5. Выготский Л. С. Игра и ее роль в психологическом развитии ребенка // Вопросы психологии.- 1966. - № 6. – С. 5-16.
6. Дианова Е. М., Костина Л. Т. Ролевая игра в обучении иностранному языку // Иностранные языки в школе. - 1988. - № 3. – С. 12-16
7. Димент Л. Г. Организация игр на уроке // Иностранные языки в школе. - 1987. - № 3. – С.10-16.
10. Китайгородская Г. А., Бухбиндер В. А. Методика интенсивного обучения иностранному языку. – К.: Освіта, 1988. - 279 с.
11. Колесникова О. А. Ролевые игры в обучении иностранным языкам // Иностранные языки в школе.- 1989. - №4. – С. 38-42.
12. Люшер М. А. Сигналы личности. Ролевые игры и их мотивы. - Воронеж: Реал, 1995. – 180 с.
13. Николаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. – К.: Ленвіт, 1999. - 320 с.
14. Пассов Е. И. Урок иностранного языка в средней школе. Игра - дело серьезное. - М.: Просвещение, 1988. – 130 с.
15. Олейник Т. И. Ролевая игра в обучении диалогической речи шестиклассников. //Иностранные языки в школе.-1989.- №1. – С. 24-27.
16. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. – М.: Народное образование, 1998. – 231 с.
17. Складченко Н. К., Олейник Т. И. Обучение диалогической речи в школе//Иностранные языки в школе. - 1985. - № 1. – С. 22-26.
18. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання // Вибр. пед твори: У 2-х т. – Т.1. - К.: Просвіта, 1957. – 406 с.
19. Филатов В.М. Методическая типология ролевых игр//Иностранные языки в школе. - 1988. - № 2. - С. 41-47.
20. Эльконин Д. Б. Творческие ролевые игры детей дошкольного возраста. М.: Просвещение, 1957. – 289 с.
21. Яцковская Г. В. Иностранные языки в школе. - 1985. - № 5. - С. 12-17.

Надійшла до редколегії 05.02. 2010

Максименко П. В. Методические аспекты использования ролевых игр в системе интенсивного обучения немецкому языку

В статье исследуется функциональный аспект такого методического приема обучения иностранному языку как ролевая игра, рассматривается роль педагога в их подготовке, проведении и подведении итогов. Доказано, что ролевая игра занимает ведущее место в интенсивном изучении иностранного языка, потому что задействует сразу несколько механизмов улучшения иноязычной коммуникации.

Ключевые слова: методические аспекты, ролевые игры, интенсивное обучение, немецкий язык.

Maksimenko P. V. Methodical aspects of the use of role-play games in the intensive departmental to German teaching

The functional aspect of such methodical technique of studies to the foreign language as a role-play game is investigated in the article, the role of teacher in their preparation, conducting and working out the totals. It is proved that a role-play game occupies a leading place in the intensive study of foreign language, because a few mechanisms of improvement of foreign involve at once .

Keywords: methodical aspects, role play, intensive teaching, German.

